

Citation:

Mielnik, M. (2018). Słowiańskie 'da' i jego bałkańska specyfika. *Slavia Meridionalis*, 18. <https://doi.org/10.11649/sm.1576>

Maciej Mielnik

Uniwersytet Stambulski

Słowiańskie 'da' i jego bałkańska specyfika

Analiza materiału językowego w słownikach zwraca uwagę na rozległy charakter użycia *da* w słowiańszczyźnie. Sytuacja ta nie dotyczy wszystkich języków w takim samym stopniu. O ile prasłowiańskie i staro-cerkiewno-słowiańskie *da* było elementem niezwykle wielofunkcyjnym, współcześnie tylko języki diasystemu serbsko-chorwackiego i grupy bułgarsko-macedońskiej kontynuują te formy w sposób rozległy. Pozostałe języki grupy słowiańskiej zachowały tylko niektóre derywaty lub ograniczyły funkcję *da* do partykuły twierdzącej.

1. 'Da' ogólnosłowiańskie

Słowniki języka prasłowiańskiego oraz staro-cerkiewno-słowiańskiego w sposób szczegółowy opisują *da* jako partykułę potwierdzającą, ekspresywną, wzmacniającą, uwydatniającą, a także modalną życzącą, która służy tworzeniu

This work has been prepared at author's own expense.

Competing interests: no competing interests have been declared.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2018.

trybu rozkazującego. *Da* interpretowane jest jako spójnik łączny, przeciwstawny lub hipotaktyczny, który wprowadza zdania przedmiotowe, celowe, warunkowe, skutkowe i przyzwolone (por. Sadnik & Aitzetmüller, 1955, s. 18; Sławski, 1976, s. 323; Znosko, 1996, s. 83). Oprócz tego partykuła może jeszcze oznaczać „повелительное наклонение при глаголахъ будущаго времени, пр. И рече Богъ: да будетъ свѣтъ, и бысть свѣтъ. Да препояшетъ радость холмы” (Поленов, 1847, s. 304).

Staro-cerkiewno-słowiańskie *da* (wyjątkowo przed *i* przybierające formę *do*) wyrażało zachętę i pobudzenie ('więc', 'nużę'). Poza funkcjami partykuły potwierdzającej, wzmacniającej, spójnika parataktycznego, hipotaktycznego i w funkcji pytajno-wzmacniającej, *da* tworzyło tryb rozkazujący lub życzący, najczęściej dla 3. os. sg. i pl.

Warto zwrócić uwagę również na wyraz *do*. Ten „wskazujący granicę, kres czynności, zjawiska w przestrzeni, w czasie, pod względem ilości i sposobu” przyimek, kontynuując indoeuropejskie *do* i bałtosłowiańskie *da* (od pierwiastka zaimkowego *de-*: *do-*, który tworzył podstawę różnych partykuł), nawiązywać ma do *da* oraz jego licznych derywatów (Sławski, 1976, s. 280).

Słowiańskie *da*: *do* łączyć się miało z partykułą wzmacniającą *-že* w formy *daže*: *dože* (cecha południowo-wschodniej słowiańszczyzny). Słowa te znaczeniowo odpowiadają polskiemu 'nawet' (jako spójnik nawiązujący 'nawet i'), natomiast użyte dla wyrażenia *kresu czegoś w przestrzeni lub czasie* oznaczają 'aż' (w tym znaczeniu często z przyimkiem *do* – *daže do*, *dože do*); również jako spójnik czasowy oznaczać mogą 'do czasu aż', 'dopóki' lub 'zanim' (Sławski, 1979, s. 25)¹.

Słownik prasłowiański wyróżnia również hasło *de*: *dě*. Klasyfikowane jako *partykuła wzmacniająca, podkreślająca* (zwłaszcza rozkaz, polecenie), *pobudzająca*, podobnie jak *da*, tworzy zaimki i przysłówki nieokreślone (w języku słowiańskim pod postacią *ze-*; w dolnołużyckim – *že* lub *žo*)². Formy *de*: *dě* występują również (analogicznie do *daže* i *dože*) pod postacią *deže*³.

¹ Forma *dože* w języku starsłowiańskim przybrała formę *dožda*; jako partykuła potwierdzająca występowała również w dialektach pod postacią *dōr* (Sławski, 1979, s. 25).

² Dolnołużyckie *že* i *žo* (również *žen*, *žem*, *žě*, *žēm*; w górnołużyckim – *dže*) jest partykułą wzmacniającą w zdaniach wyrażających życzenie lub rozkaz: *spojž že!* ('spójrzże!') lub *cakajž žen!* ('czekajżeż!') (Sławski, 1979, s. 26).

³ Dla języka słoweńskiego poświadczono formę *dēr*, dla serbsko-chorwackiego zaś – *dēr*, *děre*, *děder*. Również derywaty *inōde*, *kōde*, *onōde*, *ovōde*, *sōde*, *tōde* mają zawierać w sobie partykułę *de*: *dě* (Sławski, 1979, s. 26).

2. Etymologia

Badacze sugerują indoeuropejsko-greckie pochodzenie *da*⁴. Słowo to postrzega się w językach słowiańskich jako kontynuans indoeuropejskiego *dō* (*do-/di-*) o znaczeniu 'do tego', 'tu'. Tę samą indoeuropejską podstawę ma też zawierać łacińskie *de*. Słowiańska partykuła składa się z demonstratywnego *d* (por. łac. *idem, quidam*) i końcówki deklinacyjnej *-a* (por. Kopečný i in., 1980, s. 151; Miklosich, 1886, s. 39; Skok, 1971, s. 370; Младенов, 1941, s. 210).

Według słowników pod redakcją Vostokova i Sławskiego *da* stanowi kontynuans greckiego *ἴνα* (por. Sławski, 1976, s. 324; Восток, 1858, s. 97). Berneker (1908, s. 175–176) oraz autorzy słownika Bułgarskiej Akademii Nauk (Георгиев, 1977, s. 309–310) wskazują z kolei na *δίη / δαί* o znaczeniu zbliżonym do łacińskiego 'denique'. Odnotowane w słowniku prasłowiańskim *de : dē* ma zaś kontynuować indoeuropejskie *de* i odpowiadać greckiemu *-δε*, które wyraża kierunek (Sławski, 1979, s. 26).

Omówione funkcje spójnikowe traktowane są jako wtórne i pochodzą z „pierwotnych funkcji ekspresywnych partykuły wzmacniającej, potwierdzającej, modalnej, o charakterze optatywnym”. Zaś funkcja spójnika hipotaktycznego ('żeby') powstała ze spójnika początkowo kopulatywnego o odcieniu życzącym (Sławski, 1976, s. 325).

3. Dystrybucja i zakres użycia

3.1. Słowiańszczyzna zachodnia

W *Słowniku prasłowiańskim* (Sławski, 1976, s. 323) powołano się na obecność *da* w staropolszczyźnie w 1437 roku, kiedy nosiło znaczenie 'niech', 'oby'. Było używane w niektórych dialektach w funkcji ekspresyjnej partykuły potwierdzająco-wzmacniającej i wykrzyknika; mogło też posiadać „niesprecyzowane bliżej znaczenie spójnikowe bliskie 'i'”, jak również znaczenie adwersatywne ('lecz', 'ale').

W słowniku wileńskim oprócz „głosu śpiewającego bez wyrażenia słów” opisano leksem *da* jako „godło dziecinne kłaniania się lub dziękowania”

⁴ Meillet i Vaillant zwracają uwagę na niejasne pochodzenie *da* (Meillet & Vaillant, 1934, s. 487).

albo „słowo przydatkowe niepotrzebne, używane szczególnie na Żmudzi” (*Da porzuć że. Da cóż robisz*). Interesująca jest również interpretacja znaczenia jako ‘mniej niż o to’, ‘niech tak będzie’. Autorzy posłużyli się przykładem: *Nie wieliczka to zbroja, mówi, da dobreńka* (Zdanowicz i in., 1861, s. 206).

Z kolei w słowniku warszawskim podano dwa użycia słowa *da*. Pierwsze – wykrzyknienie o znaczeniu ‘ej!’ lub ‘oj’ (*Nie chodź tam, Wojciechu, rzekł Jakób. Da!* – odpowiedział Wojciech i odszedł. *Jużeści nie nasz, chłopaku, da nie nasz, i siwoszka masz, da i masz*), a także rodzaj przyśpiewu. Jako drugie użycie autorzy proponują spójnik o znaczeniu ‘a’, ‘no’, ‘ależ’, ‘i’, ‘ale’, ‘lecz’, ‘jednak’ (*Da ruszże ś. przecie! Da! Niech ryje, niechaj wyje. Siedzi da siedzi. Niewieliczka to zbroja, da dobreńka. Na wojenkę jadą, da ja nie pojedą*) (por. Karłowicz i in., 1900, s. 419).

W języku staroczeskim *da* oznacza ‘tak’; tworzy także złożenia spójników *neda*, *leda*. Natomiast w środkowych i południowych dialektach języka słowackiego przybiera formę *ba* (wtedy ‘nawet’); może być spójnikiem parataktycznym. Od XVII wieku tworzy zaimki i przysłowki nieokreślone: *dakto* (‘ktokolwiek’), *dakde* (‘gdzieś’); w dialektach wschodnich – *da(s)* (‘może’, ‘prawdopodobnie’); w niektórych dialektach spełnia funkcję partykuły życzącej: *Da tä Boh z milosti na veki vytvoril!* Ponadto w dialektach środkowosłowackich spełnia funkcję spójnika ‘że’ (*No vidíš, da musela si sa popáliť*) (Sławski, 1976, s. 323).

W języku dolnołużyckim *da* oznacza ‘także’, ‘też’ i spełnia funkcje partykuły pytajnej ‘czy’, ‘czyż’. Również w złożeniach typu *daniż* (**da-ni-že*) oznacza ‘ani razu’, ‘ani nawet’. Formy *daśi* : *daś* (**da-ti*) mają odpowiadać imperatywnemu ‘niech’, ‘niechaj’ (*daśi jo* – ‘niech będzie’) (Sławski, 1976, s. 323).

3.2. Słowiańszczyzna południowa

Użycie leksemu *da* w językach południowosłowiańskich (z wyłączeniem języka słoweńskiego⁵) zdecydowanie wykracza poza poziom spójnika czy partykuły twierdzącej. Pełni bowiem funkcję wykładnika optatywności

⁵ Język słoweński zachował *da* głównie w funkcji spójnika i nie kontynuuje charakterystycznych dla języków południowosłowiańskich konstrukcji na zastąpienie bezokolicznika (por. Bajec i in., 1994, s. 112–113). Słoweńskie *dà*, oprócz spełniania funkcji partykuły potwierdzającej i wykrzyknienia, wyraża rozkaz, życzenie oraz pragnienie (*Da ste mi zdravi! Da mi pri priči izgineš!*). Z imperatywem staje się partykułą wzmacniającą: *beži da!* (‘biegnijże!’), *pojdi da!* (‘pójdzże!’). Jako spójnik wprowadza zdania celowe (‘aby’, ‘żeby’), dopełnieniowe (‘że’), sposobu (‘że’, ‘że aż’, ‘tak że’), przyczynowe (‘ponieważ’, ‘bo’), przyzwolone (‘chociaż’, ‘choć’),

w wyrażeniach 'da + praes.' oraz przy zastępowaniu bezokolicznika (tzw. syntaktyczny bałkanizm).

W obrębie diasystemu serbsko-chorwackiego *da* spełnia wiele złożonych funkcji. Słownik prasłowiański wymienia funkcję wzmacniającą o różnych odcieniach znaczeniowych (np. w funkcji aseweratywnej). Poza spełnianiem funkcji twierdzącej (tu również *dā* lub *dā̃*), wyraża zdziwienie, tryb życzący; może być użyte również jako wykrzyknienie, np. pod postacią *dā* w znaczeniu 'wio!' przy popędzaniu konia. *Da* jako spójnik parataktyczny występować miał tylko między XII a XVIII wiekiem, natomiast współcześnie obecny jest tylko w dialektach czakawskich i zachodniosztokawskich (*Ne uvedi nas v napast, da izbavi nas od neprijazni*) (Sławski, 1976, s. 324).

W dialektach czakawskich (XV–XVII wiek) odnotowano formę *dari* (<*daže i*), która łączy się z przyimkiem *do* (*dari do*) oraz, rzadziej, z przyimkiem *u* (*dari u*). W okresie między XVI a XVIII wiekiem poświadczono samodzielną formę *dar* o znaczeniu przysłówka 'przynajmniej', jak również formę *dāre* klasyfikowaną jako spójnik przyczynowy 'ponieważ' (Sławski, 1979, s. 25). W słowniku Skoka (1971, s. 369) leksemy te uzupełnione są o formy *dāno* i *dānu* (XV wiek) oraz *dāsi* (XVI wiek)⁶. Ponadto wymieniono formy *dak* oraz *dake*⁷ (XV i XVI wiek) oraz występującą regionalnie w Serbii formę *dāko* zilustrowaną przykładem *dāko mu lākne do ūjutru* ('ako mu bude lakše do ujutru').

Również słowniki języka chorwackiego w sposób obszerny opisują użycie *da*. Hasło *da* w *Rječniku hrvatskoga jezika* (Iveković & Broz, 1901, s. 187–190) podzielone zostało na dwie części. Pierwsza dotyczy *da* jako spójnika, zaś druga – jako wykrzyknika.

warunkowe ('gdyby', 'jakby', 'jak gdyby'). W dialekcie prekmurskim i we wschodniej Styrii *daže* jako spójnik miało być realizowane w formie *dāre* (rotacyzm) i oznaczać 'kiedy'. W dialekcie rezańskim *darđu* (<*daže do*) posiada znaczenie 'do', 'do tego czasu', 'do tego miejsca' (Sławski, 1979, s. 24–25; Toporišić i in., 2001, s. 440).

⁶ W okresie od XII do XVIII wieku zaobserwować można obecność formy *dāj* (o znaczeniu 'przynajmniej'), która jako archaizm zachowała się w przysłowiach (np. *ako je kolac, daj da je oštar*). Natomiast w połączeniu z *budi* (*dajbudi*) jest obecna współcześnie u czakawców. Zdaniem Skoka połączenie z turcyzmem *bar* (*dajbar*; w XVII wieku poświadczono również formę *dajbare*) jest żywe już jedynie wśród mieszkańców Liki. Formę wyparła hybryda *ko doja*, powstała z połączenia rodzimej partykuły *ko* (<*kao*) oraz tureckiego *güya* o znaczeniu 'tak jakby'/'jak gdyby' (Skok, 1971, s. 369).

⁷ To właśnie z form *dak* oraz *dake* ma pochodzić rumuńskie *dacă* (Skok, 1971, s. 369). Ponadto w *Słowniku prasłowiańskim* podkreśla się słowiańskie pochodzenie rumuńskich *dar*, *dară* ('ale', 'lecz', 'przeto', 'tedy', 'ależ!'), *doar*, *doară* ('tylko', 'przecież', 'może', 'a nuż') oraz litewskiego *doža* ('jednak', 'przecież') (por. Sławski, 1979, s. 25).

W funkcji spójnika chorwackie *da* (znane również pod postacią *d'*) może nosić znaczenie 'że', 'żeby', 'aby' (*Kolika je od zlata džamija, d' u njoj klanja danaest Turaka*), 'gdyby' (*Da sam znao da će tako biti*), 'a', 'więc' (*Da kako je kad nije tako? Da šta je kad nije to?*), 'jeśli' (*Da ako udari kiša*), 'prawie', 'dopiero' (*Tek da skoči trideset Turaka da uhate starca igumana*), 'oby', 'gdyby tylko' (*Da bih znao i na kozi orati. Bogme, baba, idem da bih se i ne vratilo*), 'że' (*Kaže sve kako je bilo i da ona hoće da pogje za ono momče*); występuje ponadto w zdaniach optatywnych (*Da si živ i zdrav! Kazaću ti, ali sam Bog da mi pomogne, drugi mi niko ne može pomoći*), rozkazujących (*Odmah da ideš kući! Sad da platiš čovjeku što si mu dužan*), pytajnych (*Da nije Turčin pod kapom? Zar da majka ostane i bez sina?*), celowych (*Za to se domaćica stara, ili somun tako da umijesi, da se ne poznaje...*). Słownik podaje ponadto użycie *da* w takich w zdaniach jak *Evo sad ću leći u sanduk pa da ti kažem za što sam se nasmejao*. Natomiast *s glagolom u odregjenu obliku može zamijeniti neodregjeni oblik njegov* (np. *Najposle mu dopusti otac da ide da uči zanat*).

Autorzy hasła wyliczają również najczęstsze połączenia *da* z innymi elementami, są to 'a da' (*Hoću, Uso, a da kako ne ću*), 'baš da' (*Iščeraću ispod Beča Turke, baš da bi mu kćeri ne uzeo*), 'kao da' (*Uzmu na Božić sjekiru i zamahnu kao da posijeku voćku nerotkinju*), 'kanda' (*Kanda ga je rana na prudu izbljuala*), 'makar da' (*makar šta da ostaviš, ne će teknuti*), 'nego da' (*Šta ima bolje nego da dobijem dva života*). Ponadto w pieśniach ludowych *da* używane bywa jako wyraz bez znaczenia, mający na celu zwiększenie liczny sylab w utworze (*Jošt da eli mladi Ali paša...*) (Iveković & Broz, 1901, s. 187–190).

Słownik V. Anicia (1998, s. 139) wskazuje trzy funkcje *da*. Pierwsza to funkcja spójnika celowego, przyłączającego zdania przyczynowe, czasowe, skutkowe oraz warunkowe; wyraża życzenie, wprowadza pytanie, a także służy przytaczaniu cudzej wypowiedzi (*neće doći jer da nema vremena*). Co więcej, autor słownika wskazuje na charakterystyczne użycie *da* w połączeniach *da vidim i da se sjetim*. Znaczenie pierwszego sparafrazowano wyrażeniami *želim vidjeti, pokaži(te) mi, pokušat ću, vidjet ću kako ide* (*funkcionira* itd.), zaś drugiego – *dok se sjetim, moram se sjetiti, neka se sjetim*. Inne funkcje, jakie pełni *da* w języku chorwackim to m.in. partykuła potwierdzająca, wzmacniająca, wykrzyknik oraz spójnik 'niż' (*ja sam to postigao, da tko drugi*)⁸.

Słowniki serbsko-chorwackie i serbskie w sposób zbliżony przedstawiają użycie *da* w obrębie diasystemu. Słownik pod redakcją Bakoticia (Бакотић,

⁸ Por. także słownik pod redakcją J. Šonje (Šonje, 2000, s. 155).

1937, s. 154–155) w szczegółowy sposób opisuje je jako spójnik i przysłówek. Łączy ono „два дела реченице, од којих сваки има свој глагол, и [...] указује на то да други део реченице зависи од првога (нр. Хоћу да ми дођете. Хтео бих да ми то учините)”⁹. Ponadto *da* oznacza ono *што се има радити или стање нечега* (нр. он има да испреницује старе листине). W słowniku Serbskiej Akademii Nauki i Sztuk (Пешикан i in., 1966, s. 1–4), słowniku Maticy z 1967 r. (Стевановић & Јонке, 1967, s. 608), słowniku pod redakcją M. Jocić i V. Vasić (Jocić & Vasić, 1988, s. 176) oraz w słowniku Maticy z 2007 r. (Вујанић & Николић, 2007, s. 231) także nie wykazuje się znaczących różnic w użyciu *da* w obrębie diasystemu¹⁰.

Analiza materiału zawartego w słownikach języka bułgarskiego i języka macedońskiego nasuwa stwierdzenie, że leksem *da* w tych językach spełnia bardzo zbliżone funkcje do tych, jakie znane są użytkownikom języków diasystemu serbsko-chorwackiego. Bułgarsko-macedońskie *da* zaklasyfikowano m.in. jako partykułę modalną o charakterze optatywnym, dubitatywnym. Z formami 2. os. sg. i pl. zastępuje imperativus. Ponadto uwydatnia wątpliwość czy niepewność. W języku bułgarskim *da* wzmacnia czas przyszły¹¹, łącząc jego składniki (*ще да ниша*); może też wzmacniać przyimki (*без да, преди да, за да, ако и да, макар да, којто и да е, какъвто и да е, как да е*). Podobnie jak w językach diasystemu łączy ze zdaniem nadrzędnym prawie wszystkie typy zdań podrzędnych (por. Sławski, 1976, s. 325; Георгиев, 1977, s. 520–525; Геров, 1975, s. 267–270; Дювернуа, 1889, s. 443–450; Конески i in., 1979, s. 125).

3.3. Słowiańszczyzna wschodnia

Omawiana partykuła w języku staroruskim, rosyjskim, ukraińskim (*ma*) i białoruskim (*ды*) posiada znaczenie partykuły potwierdzającej. Ciekawa jest jego funkcja w niektórych dialektach rosyjskich, gdzie stoi „na końcu zdania z odcieniem wzmacniającym, nawiązującym, łączącym, zaś po czasownikach

⁹ Autorzy słownika nie utożsamiają tego przypadku ze zdaniami życzącymi typu *Да Бог да! Да си ми здрав и весео!*

¹⁰ Słownik żargonu języka serbskiego (Андрић, 2005, s. 150) dodatkowo wyróżnia *da* jako składnik wielu wyrażeń o charakterze życzącym, zwłaszcza w formie zaklinania się lub gdy są one nacechowane pejoratywnie: *Да добијеш један (ако те лажем)! Да ми кева једе песак (ако те лажем)!*

¹¹ Na użycie *da* z czasem przyszłym zwracano również w słowniku Carskiej Akademii Nauk (Поленов i in., 1847, s. 304).

w formie czasu przeszłego wyraża wątpliwość lub zaprzeczenie treści wyrażonej przez czasownik” (*Ходил-да! – ничего не выходил*). W języku ukraińskim *da* w funkcji twierdzenia występuje rzadko, z kolei jako spójnik łączny czy przeciwstawny wypierane jest przez *ma*. Ponadto w niektórych dialektach, podobnie jak w języku słowackim, służy jako prefiks w zaimkach i przysłówkach nieokreślonych (Sławski, 1976, s. 325).

W języku rosyjskim partykuła tworzy postać nieokreśloną zaimka lub przysłówka *xto-де* ('ktoś'); w ukraińskim – *дехто* ('ktoś'), *деякий* ('jakiś') czy *декілька* ('niewiele'); w białoruskim – *дзе-які* ('jakiś'). Z kolei w ukraińskich dialektach *де* ma stanowić „okrzyk powstrzymujący bodące się woły”.

Podobnie jak w przypadku języków zachodniosłowiańskich oraz języka słoweńskiego, także języki wschodniosłowiańskie zdają się nie kontynuować staro-cerkiewno-słowiańskiej partykuły w tak poliwalentny sposób, jak *ma* to miejsce w serbsko-chorwackim diasystemie oraz grupie bułgarsko-macedońskiej.

4. Specyfika południowosłowiańskiego 'da'

4.1. 'Da + praes.' jako syntaktyczny bałkanizm

Wyrażenia z użyciem *da* stanowią charakterystyczny element w językach południowosłowiańskich. Już ok. X–XI wieku zaobserwowano na materiale tekstów staro-cerkiewno-słowiańskich tendencję do zastępowania bezokolicznika taką konstrukcją (Минчева, 1987, s. 74–75). Z czasem na obszarze bułgarsko-macedońskim oraz we wschodnich dialektach języka serbsko-chorwackiego infinitivus zanikł, zaś na wybrzeżu Adriatyku pojawiły się nawet nowe konstrukcje typu *nešto za jesti, za imati* (np. *trpit budem svake trude za imati raj nebeski*). Zanik bezokolicznika to charakterystyczna cecha także innych języków bałkańskich, nie tylko słowiańskich. Stieber (1989, s. 191–192) mówi o tej tendencji również w językach dakorumuńskim, albańskim i greckim. Ogólnobałkański zatem proces zaniku bezokolicznika dał w językach południowosłowiańskich konstrukcje, których składnikiem jest morfem *da* oraz odpowiednie formy czasownika. Zastępowanie bezokolicznika w ten sposób stanowi w językach południowej Słowiańszczyzny *syntaktyczny bałkanizm* (Skok, 1971, s. 369; Конески, 1967, s. 150).

4.2. Problematyka 'da' w języku chorwackim

Raguž wyróżnia w swojej gramatyce (Raguž, 1997, s. 160–161) pięć rodzajów form chorwackiego czasownika: infinitiv (-*ti*, -*ći*¹²), *vrijeme* (prezent, aorist, imperfekt, perfekt, pluskvamperfekt, futur I, futur II), *način* (imperativ, kondicional I, kondicional II, optativ), *prilog* (prezentski, prošli) oraz *pridjev* (radni, trpni).

Wymieniony bezokolicznik stanowi interesujący element chorwackiej gramatyki. O ile bowiem gramatyki tego języka konsekwentnie uznają za infinitiv jedynie te formy, które zakończone są na -*ti* lub -*ći*, o tyle język ten zna i toleruje bałkańską konstrukcję 'da + praes.', która „zamjenjuje infinitiv uz glavnu radnju za koju poticaj dolazi iz subjekta” (Anić, 1998, s. 139).

W przypadku czasowników modalnych, kiedy dopełnienie w bezokoliczniku wprowadzałoby dwuznaczność, oprócz zamiany czasownika *htjeti* na *željeti*, Raguž (1997, s. 161–197) proponuje konstrukcję z *da*:

Hoćeš li jesti? (znaczenie terażniejsze)

Hoće li biti to da ćeš jesti? (znaczenie przyszłe)¹³.

Autor gramatyki dopuszcza taką zamianę w przypadku, gdy dopełnienie w zdaniu z czasownikiem *htjeti* odnosi się do innej osoby, niż nim wyrażonej, por.:

Hoćeš li da ti skuham čaj?

Ona hoće da joj każeš o čemu se radi.

Neću da gubite vrijeme uzalud.

Jednakże w przypadku podanych powyżej przykładów nie można mówić o zamianie bezokolicznika, bowiem jego obecność nie byłaby możliwa (por. *da* w funkcji spójnika o znaczeniu 'żeby', 'aby'). Co innego w sytuacji, gdy „je rječ o konkretnim, intencjonalnim, voljnim radnjama u afirmacijama i negacijama”, por.:

Ona hoće da te vidi večeras.

Oni neće da rade.

Mama, Seka neće da jede.

Hoćeš li da ti skuham kavu? (Raguž, 1997, s. 161).

¹² Formy -*ti*/-*ći* bywają niekiedy zastępowane przez -*t*/-*ć*.

¹³ Dwuznaczność wynika z faktu, że chorwackie *hoćeš* stanowi zarówno terażniejszą formę czasownika o znaczeniu 'chcieć', jak i akcentowaną formę czasownika pomocniczego czasu przyszłego. Tak więc *hoćeš li jesti?* oznacza zarazem 'czy będziesz jeść?' i 'czy chcesz jeść?'.

Przy okazji czasowników *htjeti* i *željeti*, warto zwrócić uwagę na formy wymienionego wcześniej trybu optatywnego, które Raguż opisuje również jako *glagolski pridjev radni*¹⁴ (z uwagi na identyczność formy). Ponieważ imiesłów ten w połączeniu z czasownikiem pomocniczym *biti* tworzy również perfekty, autor wyjaśnia różnicę między tym czasem a trybem życzącym, wskazując na brak czasownika pomocniczego w formach optatywnych (jego pominięcie w przypadku czasu przeszłego jest możliwe jedynie niekiedy), por.:

Živio! / Živjeli! (vs živjeli su / živio je itd.)

Bog te blogoslavio!

Dobro nam došao!

Vrag te odnio!

Zdravi bili i veseli!

Bog ga poživio! (Raguż, 1997, s. 197).

Według autora treści optatywne wyrażane są najczęściej w 2. i 3. os. sg., zaś sam tryb życzący (realizowany w ramach znanych już form imiesłowu przeszłego) wiąże się w języku chorwackim z *absolutną rzeczywistością*, bowiem życzenie dotyczy momentu jego wypowiedzienia (Raguż, 1997, s. 419–421).

Innym sposobem na wyrażenie woli mają też być bałkańskie konstrukcje 'da + praes.' (*Da mi to doneseš danas! Da mi se više ne motaš tuda oko mene!*) oraz 'da + perf.' o nieco silniejszej ekspresji (*Da si se odmah vratio! Da te tu više nisam vidio!*). Mimo życzącego charakteru nie są one klasyfikowane jako *željni način* (Raguż, 1997, s. 218).

W gramatyce pod redakcją Barić i in. (1997, s. 515–521) w sposób odmienny przedstawiono chorwackie zdania z *da*, co w kwestii wyrażen z bezokolicznikiem nie zawsze pokrywa się ze stwierdzeniami Raguża. Autorzy wyliczają różne typy zdań *s veznikom da*, pośród których możliwe są m.in. następujące:

s glagolima govorenja (Reći ću ti samo to da je izdaja slična kradi), osjećanja (Još se po nečemu vidi da vrag nije tako crn), duševnog satanja (Braća nisu voljela da se druži sa seljacima), s glagolima htijenja (Ja hoću da govorim s gospodinom Mikulićem. Nije više mogla da ustane), događanja (U mome redu počela da ljudi) itp. (Barić i in., 1997, s. 515–521).

Na podstawie wymienionych przykładów widać, że konstrukcja 'da + praes.' mogłaby zamieniać bezokolicznik nie tylko w zaproponowanych przez Raguża sytuacjach.

¹⁴ Jest to imiesłów czasu przeszłego odpowiadający staro-cerkiewno-słowiańskiemu participium praeteriti (perfecti) activi II, tzw. participium *-l-owe*.

Hrvatska gramatika również uznaje optativus jako kategorię gramatyczną języka chorwackiego. Podobnie jak u Raguża autorzy wymieniają formy imiesłowu przeszłego, np. *živio, živjeli* (Barić i in., 1997, s. 225–244) lub *Bog mu oprostito vinskoj duši!* (Katičić, 1991, s. 71).

Przy okazji rozważań na temat opisywanej kategorii gramatycznej interesujące wydaje się stwierdzenie Matasovicia (2008, s. 280–282), który przypomina, że już w języku staro-cerkiewno-słowiańskim funkcje imperatywu przejął optatyw. Mimo wyparcia trybu rozkazującego przez tryb życzący, niektóre formy indoeuropejskiego imperatywu mogły się zachować, czego przykładem może być słowiańskie *da* < ie. **deh* (o znaczeniu 'daj!').

4.3. Modalność woluntatywna

Języki słowiańskie dysponują zazwyczaj trzema środkami wyrażania modalności, są to *indicativus*, *imperativus* oraz *conditionalis*; jedynie język bułgarski i język macedoński mają dodatkowo *imperceptivus* (Dalewska-Greń, 2002, s. 281) zbliżony do tureckiego trybu nieświadka (tzw. *duyulan geçmiş zaman*)¹⁵.

Wspomniany słowiański *imperativus* (tworzony przy częściowym udziale partykuły *da*) służy wyrażaniu rozkazu, który autorka *Języków słowiańskich*, podobnie jak przytaczany już Matasović, łączy z optatywem. Treści o charakterze życzącym i rozkazującym stanowią bowiem wspólnie *modalność woluntatywną*. Tak rozumiana modalność przedstawia stosunek mówiącego do treści wypowiedzianego komunikatu, który Dalewska-Greń (2002, s. 281, 424) proponuje parafrazować jako *chcę, aby coś się urzeczywistniło*. Co więcej, poza dostępnymi predykatami modalnymi ('chcę', 'zyczę sobie' itp.) czy też verbami *dicendi* ('kazać', 'rozkazać', 'polecić'), wszystkie języki słowiańskie mogą wyrażać rozkaz imperatywem, natomiast życzenie – za pomocą trybu przypuszczającego z morfemem *b(y)* : *bi*, np.:

pol. *Napiłbym się teraz kawy. Obyś wiedziała. Przychodziłbyś do nas częściej!*

cz. *Kéž by ses brzo vrátil!*

głuz. *Hdyž nož so to stało njeby!*

ros. *Хорошо бы прибавилось снежку!*

¹⁵ Tryb nieświadka odpowiada częściowo polskim konstrukcjom typu 'mieć + inf.' (np. *sprawca miał się oddalić z miejsca zdarzenia*, które można parafrazować jako 'według otrzymanej informacji oddalił się z miejsca zdarzenia').

ukr. *Хай би Ясногорська, шилившись над ним, перевязувала йому гарячу рану...*

s./ch. *Otišla bih u bioskop! Popila bih malo mleka!*

śń. *Delat bi šli, ne pa da prosjačite.*

bułg. *Бих отишла на кино. Бих испила малко мляко.*

mac. *Ех, кога би имал мрежа голема колку езерото!* (Dalewska-Greń, 2002, s. 427–428)

Istotnym uzupełnieniem tych informacji jest stwierdzenie, że środki formalne przeznaczone do wyrażania życzenia i rozkazu najczęściej mieszają się z leksykalnymi wykładnikami pozostałych modalności. Bowiem „pomiędzy życzeniem a rozkazem rozciąga się cała skala znaczeń pośrednich, jak np. prośba, uprzejme polecenie, rada, perswazja, ostrzeżenie itp.” i często dopiero środki prozodyczne, kontekst czy etyka językowa decydują o właściwej ich interpretacji (Dalewska-Greń, 2002, s. 425–430).

4.3.a. 'Da + praes.' jako wykładnik optatywności

W obliczu przedstawionej charakterystyki tzw. *modalności woluntatywnej* należy stwierdzić, iż w językach diasystemu serbsko-chorwackiego oraz grupy bułgarsko-macedońskiej (które kontynuują konstrukcje 'da + praes.')

nie tylko imiesłów czasu przeszłego z morfemem *-l-* (jak podawali dotychczas Raguż, Katičić oraz autorzy gramatyki pod redakcją Barić i in.) czy też formy trybu przypuszczającego (jak zauważyła Dalewska-Greń) mogą stanowić *modus optativus*, lecz są to także niektóre zdania z 'da + praes.'. Pisze o tym m.in. Асенова (1989, s. 104–155), rozumiejąc dwojako sposób realizacji tego syntaktycznego bałkanizmu, mianowicie jako konstrukcje na zastąpienie bezokolicznika oraz jako te, które służą wyrażaniu treści optatywnych.

Użycie *da* w funkcji partykuły życzącej potwierdził szeroko omówiony materiał słownikowy. Już w *Słowniku prasłowiańskim* zwrócono uwagę na modalność tej partykuły, wskazując na jej optatywny charakter (por. Sławski, 1976, s. 323).

H. Dalewska-Greń zauważa, że leksem ten jest elementem wspólnym dla południowej słowiańszczyzny w kontekście wyrażania życzeń i rozkazów. Autorka przywołuje następujące przykłady:

s./ch. *Da je vojska pod oružjem, da zastave trepte, i ja, da svako jutro dižem utege da budem jak u nepoznatu svrhu.*

śń. *Da si mi pametna! Da mi ne pridete več pred oči! Da mi tega nisi več storil! Da si mi zginil spred oči!*

bułg. *Ти да мълчиш! Марине, да проготвиш две каруци! Да не паднеш!*

mac. *Да кажеш! Да одиме на прошетка!* (Dalewska-Greń, 2002, s. 429).

Obce językom nie-południowosłowiańskim 'da + praes.' stanowi kolejny wykładnik optatywności w diasystemie serbsko-chorwackim oraz grupie bułgarsko-macedońskiej.

4.3.b. 'Da + perf.' jako życzenie w przeszłości

Partykuła *da* w połączeniu z formą czasownika w czasie przeszłym jest w językach diasystemu serbsko-chorwackiego składnikiem zdań warunkowych nierealnych i oznacza (z perspektywy mówiącego) czynność możliwą do spełnienia w przeszłości. Jednak nie jest to typowy dla języków słowiańskich sposób na wyrażanie modalności o charakterze prawdziwościowym, tj. „na skali zawartej pomiędzy biegunem 'Jest prawdą, że...' i biegunem odrzucającym asercję 'Jest nieprawdą, że...'" (Dalewska-Greń, 2002, s. 411).

W języku prasłowiańskim *conditionalis* tworzony był przy użyciu odpowiedniej formy *byti*¹⁶ i participium *-l*-owego. Taki typ trybu warunkowego zanika w zabytkach staro-cerkiewno-słowiańskich, a dawne *bimb* i *bi* zastąpione zostają formami aorystu (por.: *bimь bьralъ vs bьralъ byхъ*). W wyniku daleko idących zmian formy te realizują się współcześnie nieco inaczej (por. pol. *chciałbym*, serb. *xmeo бух*, śl. *volal by som*, ukr. *я ходив би*), jednak oparte są na tym samym schemacie (Dalewska-Greń, 2002, s. 383; Stieber, 1989, s. 222–223).

Niemniej w językach południowosłowiańskich wykształciła się możliwość wyrażenia zdania warunkowego nierealnego przy udziale morfemu *da* oraz przeszłej formy czasownika, por.:

s./ch. *Da si došao deset minuta ranije, imao bi mjesto.*

mac. *Да ми кажеше порано, немаше да има проблем итп.*

W ten sposób zdania warunkowe nierealne z partykułą *da* stanowią swoistą parafrazę życzenia, które mogło mieć miejsce w przeszłości (np. 'Dođi ranije, imat ćeš mjesto'), ale o którym wiadomo z perspektywy czasu, że nie jest już możliwe do spełnienia.

5. Podsumowanie

Da w językach słowiańskich stanowi złożony element mający wiele znaczeń i funkcji. Jako spójnik, wykrzyknik oraz partykuła bierze udział w tworzeniu niemal wszystkich możliwych typów zdań w zależności od zespołu językowego.

¹⁶ O swoim własnym, niezłożonym *conditionalis* (Stieber, 1989, s. 222).

Specyficzny charakter *da* wydaje się szczególnie widoczny na materiale języków diasystemu serbsko-chorwackiego oraz grupy bułgarsko-macedońskiej. *Da* pełni bowiem w tych językach funkcję partykuły ekspresywnej, wzmacniającej, uwytatniającej, potwierdzającej oraz woluntatywnej, stanowi element składowy życzeń oraz rozkazów; może być ponadto spójnikiem przeciwstawnym, łącznym, wprowadzać zdania celowe, skutkowe, przyczynowe i warunkowe. W odróżnieniu od pozostałych języków słowiańszczyzny, południowosłowiańskie *da* wchodzi w związek z czasownikiem, tworząc dystrybuowane na Bałkanach optatywne struktury syntaktyczne.

BIBLIOGRAFIA

- Anić, V. (1998). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Bajec, A., i in. (Red.). (1994). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: ISJ ZRC SAZU.
- Barić, E., i in. (Red.). (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: ŠK.
- Berneker, E. (1908). *Slavisches etymologisches Wörterbuch* (T. 1). Heidelberg: Carl Winter.
- Dalewska-Greń, H. (2002). *Języki słowiańskie*. Warszawa: PWN.
- Iveković, F., & Broz, I. (1901). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Dominović.
- Jocić, M., & Vasić, V. (1988). *Školski rečnik standardnog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika* (T. 1). Novi Sad: ZIU SRS.
- Karłowicz, A., i in. (Red.). (1900). *Słownik języka polskiego* (T. 1). Warszawa: PIW.
- Katičić, R. (1991). *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU.
- Kopečný, F., i in. (Red.). (1980). *Etymologický slovník slovanských jazyků*. Praha: Academia.
- Matasović, R. (2008). *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Meillet, A., & Vaillant, A. (1934). *Le slave commun*. Paris: Champion.
- Miklosich, F. (1886). *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- Raguž, D. (1997). *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska Naklada.
- Sadnik, L., & Aitzetmüller, R. (1955). *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten*. Heidelberg: Carl Winter.
- Skok, P. (1971). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (T. 1). Zagreb: JAZU.
- Sławski, F. (Red.). (1976). *Słownik prasłowiański* (T. 2). Wrocław: Ossolineum.
- Sławski, F. (Red.). (1979). *Słownik prasłowiański* (T. 3). Wrocław: Ossolineum.
- Stieber, Z. (1989). *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*. Warszawa: PWN.

- Šonje, J. (Red.). (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: LZ „Miroslav Krleža” i ŠK.
- Toporišič, J., i in. (Red.). (2001). *Slovenski pravopis*. Ljubljana: ISJ ZRC SAZU.
- Zdanowicz, A., i in. (Red.). (1861). *Słownik języka polskiego*. Wilno: Maurycy Orgelbrand.
- Znosko, A. (1996). *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*. Białystok: Prawosławna Diecezja Białostocko-Gdańska.
- Андрић, Д. (2005). *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*. Београд: Zepter Book World.
- Асенова, П. (1989). *Балканско езиковознание: Основни проблеми на балканския езиков съюз*. София: Фабер.
- Бакотић, Л. (Red.). (1937). *Речник српскохрватског књижевног језика*. Београд: ГЗ „Планета”.
- Востоков, А. Х. (Red.). (1858). *Словарь церковно-славянскаго языка*. Санкт-Петербург: ИАН.
- Вујанић, М., & Николић, М. (Red.). (2007). *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Георгиев, В. И. (Red.). (1977). *Български етимологичен речник*. София: БАН.
- Геров, Н. (1975). *Речник на българския език* (Т. 1). София: Български писател.
- Дювернуа, А. (1889). *Словарь болгарского языка по памятникам народной словесности и произведениям новейшей печати* (Т. 1). Москва: Университетская Типография.
- Конески, Б. (1967). *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- Конески, Б., i in. (Red.). (1979). *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков”.
- Минчева, А. (1987). *Старобългарският език в светлината на балканистиката*. София: Наука и Изкуство.
- Младенов, С. (1941). *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София: Христо Г. Данов.
- Пешикан, М., i in. (Red.). (1966). *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (Т. 4). Београд: САНУ.
- Поленов, В. Д., i in. (Red.). (1847). *Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка* (Т. 1). Санкт-Петербург: ИАН.
- Стевановић, М., & Јонке, Љ. (Red.). (1967). *Речник српскохрватског књижевног језика*. Нови Сад: Матица српска.

BIBLIOGRAPHY

(TRANSLITERATION)

- Andrić, D. (2005). *Dvosmerni rečnik srpskog žargona i žargonu srodnih reči i izraza*. Beograd: Zepter Book World.
- Anić, V. (1998). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Asenova, P. (1989). *Balkansko ezikoznanie: Osnovni problemi na balkanskiia ezikov süiuz*. Sofiia: Faber.
- Bajec, A., et al. (Eds.). (1994). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: ISJ ZRC SAZU.
- Bakotić, L. (Ed.). (1937). *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*. Beograd: GZ "Planeta".
- Barić, E., et al. (Eds.). (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: ŠK.
- Berneker, E. (1908). *Slavisches etymologisches Wörterbuch* (Vol. 1). Heidelberg: Carl Winter.
- Dalewska-Greń, H. (2002). *Języki słowiańskie*. Warszawa: PWN.
- Diuvernua, A. (1889). *Slovar' bolgarskogo iazyka po pamiatnikam narodnoĭ slovesnosti i proizvedeniiam noveishei pečati* (Vol. 1). Moskva: Universitetskaia Tipografiia.
- Georgiev, V. I. (Ed.). (1977). *Bŭlgarski etimologichen rechnik*. Sofiia: BAN.
- Gerov, N. (1975). *Rechnik na bŭlgarskiia ezik* (Vol. 1). Sofiia: Bŭlgarski pisatel.
- Iveković, F., & Broz, I. (1901). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Dominović.
- Jocić, M., & Vasić, V. (1988). *Školski rečnik standardnog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika* (Vol. 1). Novi Sad: ZIU SRS.
- Karłowicz, A., et al. (Eds.). (1990). *Słownik języka polskiego* (Vol. 1). Warszawa: PIW.
- Katičić, R. (1991). *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU.
- Koneski, B. (1967). *Istorija na makedonskiot jazik*. Skopje: Kultura.
- Koneski, B., et al. (Eds.). (1979). *Rečnik na makedonskiot jazik so srpskohrvatski tolkuvanja*. Skopje: IMJ "Krstе Misirkov".
- Kopečný, F., et al. (Eds.). (1980). *Etymologický slovník slovanských jazyků*. Praha: Academia.
- Matasović, R. (2008). *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Meillet, A., & Vaillant, A. (1934). *Le slave commun*. Paris: Champion.
- Miklosich, F. (1886). *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- Mincheva, A. (1987). *Starobŭlgarskiiat ezik v svetlinata na balkanistikata*. Sofiia: Nauka i Izkustvo.
- Mladenov, S. (1941). *Etimologicheski i pravopisen rechnik na bŭlgarskiia knizhoven ezik*. Sofiia: Khristo G. Danov.

- Pešikan M., et al. (Eds.). (1966). *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* (Vol. 4). Beograd: SANU.
- Polenov, V. D., et al. (Eds.). (1847). *Slovar' tserkovno-slavianskogo i russkogo iazyka* (Vol. 1). Sankt-Peterburg: IAN.
- Raguž, D. (1997). *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska Naklada.
- Sadnik, L., & Aitzetmüller, R. (1955). *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten*. Heidelberg: Carl Winter.
- Skok, P. (1971). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (Vol. 1). Zagreb: JAZU.
- Sławski, F. (Ed.). (1976). *Słownik prasłowiański* (Vol. 2). Wrocław: Ossolineum.
- Sławski, F. (Ed.). (1979). *Słownik prasłowiański* (Vol. 3). Wrocław: Ossolineum.
- Stevanović, M., & Jonke, L. (Eds.). (1967). *Rečnik srpskohrvatskoga književnoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Stieber, Z. (1989). *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*. Warszawa: PWN.
- Šonje, J. (Ed.). (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: LZ „Miroslav Krleža” i ŠK.
- Toporišič, J., et al. (Eds.). (2001). *Slovenski pravopis*. Ljubljana: ISJ ZRC SAZU.
- Vostokov, A. K. (Ed.). (1858). *Slovar' tserkovno-slavianskogo iazyka*. Sankt-Peterburg: IAN.
- Vujančić, M., & Nikolić, M. (Eds.). (2007). *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Zdanowicz, A., et al. (Eds.). (1861). *Słownik języka polskiego*. Wilno: Maurycy Orgelbrand.
- Znosko, A. (1996). *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*. Białystok: Prawosławna Diecezja Białostocko-Gdańska.

Słowiańskie 'da' i jego bałkańska specyfika

Niniejszy artykuł stanowi próbę uporządkowania wiedzy na temat słowiańskiego *da*, jego derywatów oraz dystrybucji językowej ze szczególnym uwzględnieniem diasystemu serbsko-chorwackiego. Analizę przeprowadzono na materiale słownikowym poczynawszy od języka prasłowiańskiego. Głównym założeniem pracy jest optywność południowosłowiańskiej partykuły *da*, która składa się na tzw. syntaktyczny bałkanizm. W problematyce zagadnienia została zawarta interpretacja własna autora.

Słowa kluczowe: słowiańskie 'da', *optativus*, modalność woluntatywna, tryb życzący, diasystem serbsko-chorwacki, syntaktyczny bałkanizm, składnia bałkańska, liga bałkańska

The Slavic 'da' and its Balkan Peculiarities

The aim of this article is the analysis of the Slavic 'da', its derivatives and distribution, from Proto-Slavic to modern Slavic languages, with particular emphasis on the Serbo-Croatian diasystem. The main assumption made by the author is the optativity of the South Slavic 'da', which constitutes a so-called syntactic Balkanism. The present study offers a concise presentation of the Slavic 'da', including both the dictionary data and the author's own interpretation of the role of this grammatical particle in the South Slavic languages.

Keywords: Slavic 'da', optative mood, voluntative modality, optative mood, *Serbo-Croatian diasystem*, syntactic Balkanism, *Balkan syntax*, *Balkan Linguistic League*, *Balkan Sprachbund*

Notka o autorze

Maciej Mielnik (m.mielnik@istanbul.edu.tr) – sławista (specjalizacja: kroatystyka) i turkolog (UJ), doktorant Instytutu Badań Turkologicznych Uniwersytetu Stambulskiego. Lektor języka polskiego oraz wykładowca na stambulskiej sławistyce. Zainteresowania naukowe: językoznawstwo słowiańskie i jego problematyka w kontekście tureckim, polityka językowa, krytyczna analiza dyskursu.

Maciej Mielnik (m.mielnik@istanbul.edu.tr) – slavist and turkologist (Jagiellonian University), PhD candidate at the Institute of Turkic Studies, Istanbul University, and lecturer at the Slavic Studies Department, Istanbul University. Research interests: Slavic linguistics and its Turkish contexts, language policies, critical discourse analysis.